

Mechanismy nespecifické imunity

Vrozená (nespecifická) imunita

- Stále připravena rozpoznat eliminovat mikroby (PAMPs).
- Většinou eliminuje mikroby dříve než se rozvinou mechanismy specifické imunity.
- Receptory jsou přímo geneticky determinovány, nejsou produkty rekombinace genů.
- Za určitých okolností mohou i vlastní antigenní signály (DAMPs) vyvolat zánětlivou reakci.

Vrozená (přirozená, nespecifická) imunita

- Přetrvává ve fylogenéze
- Poznávací receptory jsou fixovány v genomu
- Dokonale odlišuje vlastní od cizího
- Reakce na cizorodý materiál je bezprostřední
- Nevzniká (klasická) imunitní paměť
- Propojení s adaptivní imunitou
- První linie obrany proti patogenům
- Je možná reakce (indukce zánětu) i na některé autologní signály
- Účast v normálních fyziologických procesech

“Trained immunity”

- Nově se ukazuje, že některé mechanismy nespecifické imunity mají schopnost po opakované stimulaci některými (nespecifickými) podněty reagovat intenzivněji, efektivněji.
- Lze prokázat u NK buněk, dendritických buněk, buněk myeloidní řady ale i některých buněk kmenových.
- Uplatňují se epigenetické mechanismy.
- Kromě obrany organismu se uvažuje i o účasti v patogenezi řady chorob doprovázených chronickým zánětem.

Význam vrozené imunity

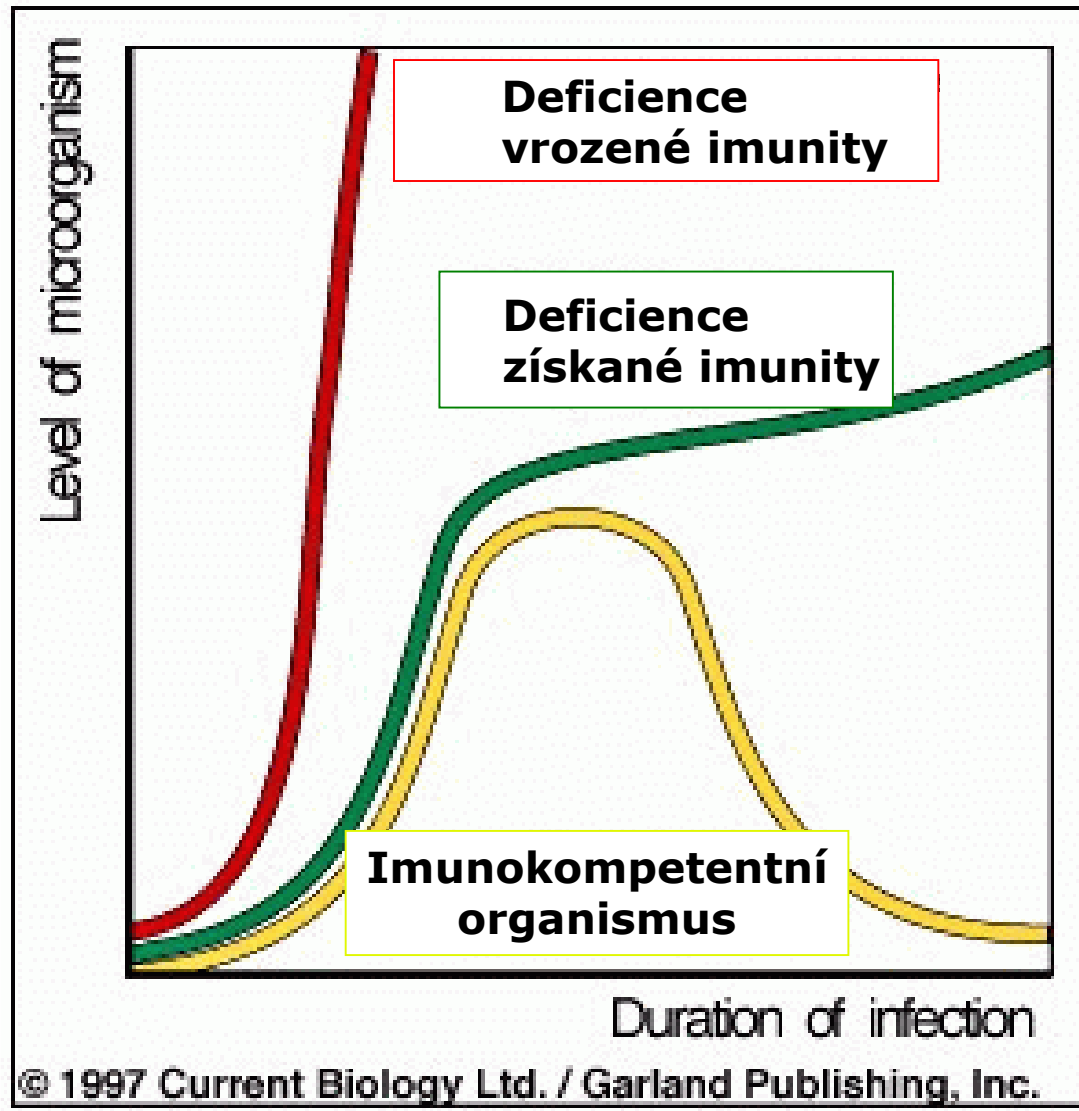
„... za přežití obratlovců při infekcích jsou převážně - tj. více než z 90% - odpovědny vrozené, elementární, mechanismy rezistence, mezi něž patří interferonem aktivované makrofágy, polymorfonukleární fagocyty a četné jiné faktory hostitele...“

(Rolf M. Zinkernagel: On differences between immunity and immunological memory, 2002)

IMUNITA VROZENÁ A ZÍSKANÁ

Vlastnost	Imunita vrozená	Imunita získaná
Specifičnost	struktury společné pro různá agens (molekulární znaky patogenů – „PAMP“ – dsRNA, CpG, LPS, manany, glykany, fosforylcholin...)	strukturální detaily antigenů (antigenní determinanty, epitopy)
Receptory	zakódované v genomu buněk zárodečné linie, není nutné přeskupování genů	vytvářejí se během vývoje somatickými rekombinacemi, přeskupování genů nutné
Distribuce receptorů	neklonální: všechny buňky dané skupiny jsou identické	klonální: klony buněk odlišné specifičnosti mají odlišné receptory
Odlišení vlastního od cizorodého	perfektní vyselektováno v evoluci	ano, ale není perfektní (autoimunizace)
Nástup reakce	bezprostřední (0-4-96 hod)	s latencí (> 96 hod)
Paměť	nevzniká	vzniká

Průběh infekcí u poruch na úrovni vrozené a získané imunity

SIGNÁLY NEBEZPEČÍ:

- EXOGENNÍ (PAMPs)
- ENDOGENNÍ (DAMPs) např. STRESOVÉ PROTEINY UVOLNĚNÉ Z NEKROTICKÝCH BUNĚK)

PAMPs - Pathogen-associated molecular patterns
tj. molekulární motivy (vzory) asociované
s patogenitou

DAMPs- Damage (Danger) associated molecular
patterns – molekulární vzory asociované s
postižením buněk těla

PRRs - Pattern recognition receptors
tj. Receptory na buňkách hostitele, rozeznávající
PAMPs, DAMPs

Vrozená imunita – poznávané struktury (alarminy)

Pathogen-Associated Molecular Patterns (PAMP)

(C. A. Jeneway, Jr, 1989)

stejně pro skupiny mikroorganismů, konservované, nevariabilní molekulární „motivy“, „signatury“, „vzorce“, nezbytné pro životnost a patogenitu mikroorganismů, odlišné od molekulárních struktur hostitele

např. lipopolysacharidy, lipopeptidy, peptidoglykany, manosa povrchových struktur bakterií a hub, nemetylované motivy CpG charakteristické

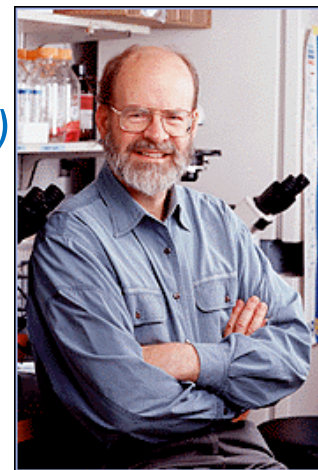
pro bakteriální DNA, dsRNA reprezentující strukturální signaturu RNA-virů

Danger, Damage-Associated Molecular patterns (DAMP)

(Polly Celine Eveline Matzinger, 1994)

molekulární struktury hostitele

např. HSP60, HSP70, fragmenty fibrinogenu, fibronektin, hyaluronan..

Receptory vrozené imunity („PRR“)

V cirkulaci, rozpustné, sekretované:

lektin vázající manózu (MBL), C-reaktivní protein

Na buňkách, membránové:

zprostředkovávající endocytózu (např. pro manan na makrofázích)

signalizační „Toll-like receptory“, **TLR**

Intracytoplazmatické:

„Nucleotide-binding oligomerization domain proteins“, **NOD**

„Retinoic acid inducible gene I“, **RIG**

PAMPs:

lipopolysacharid (LPS)

peptidoglykany

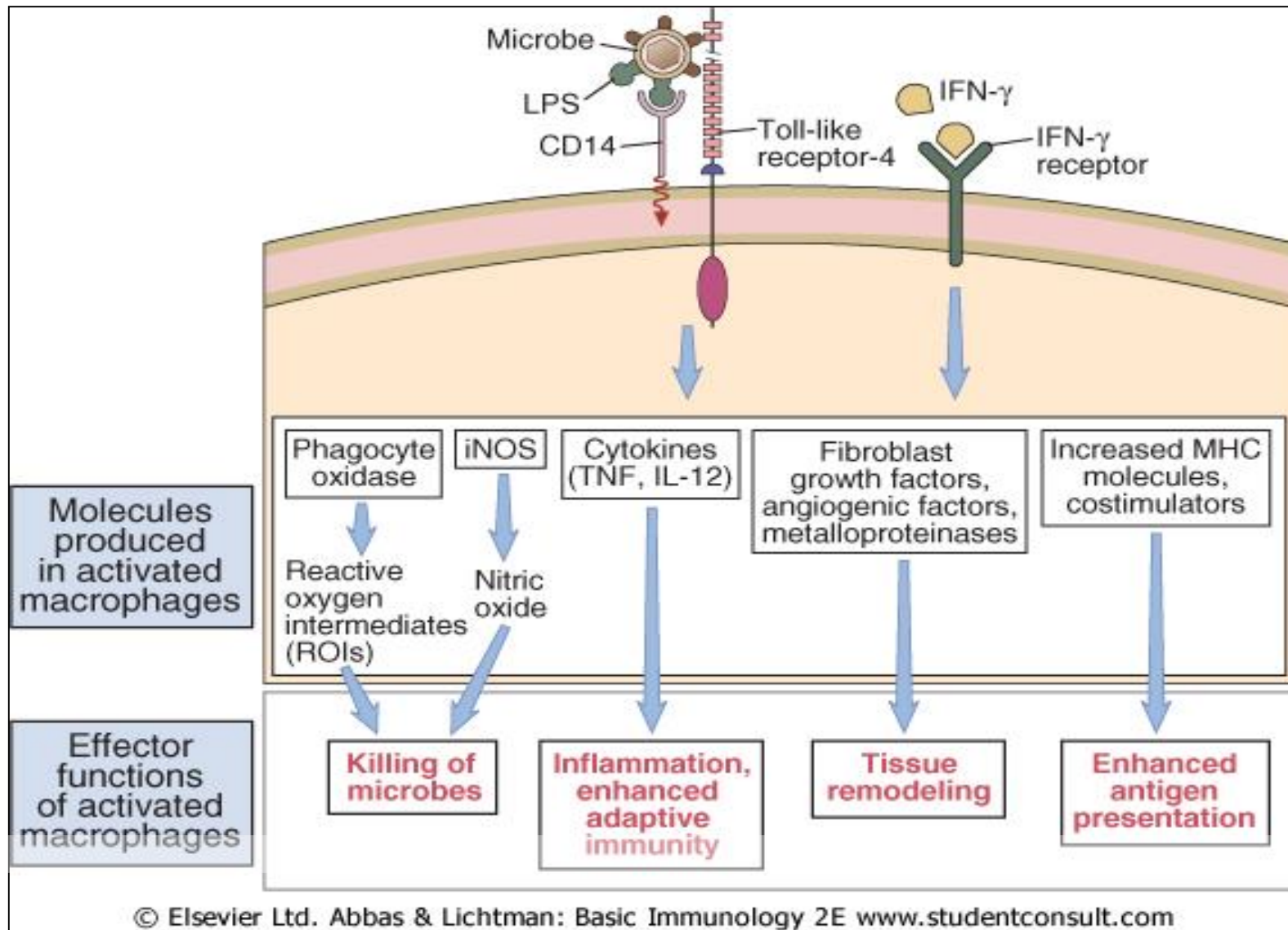
lipoproteiny

manany

glukany

bakteriální DNA

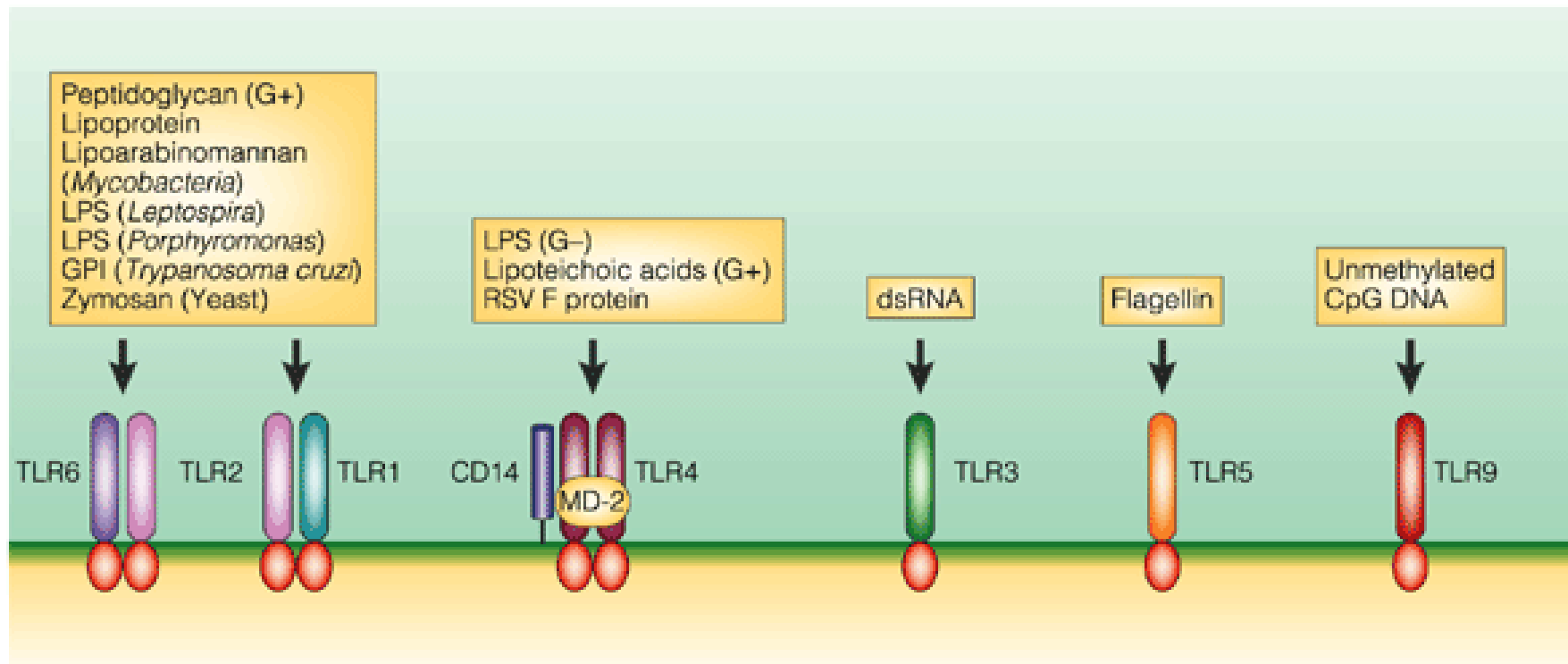
Aktivace buněk cestou TLR a cytokinových receptorů

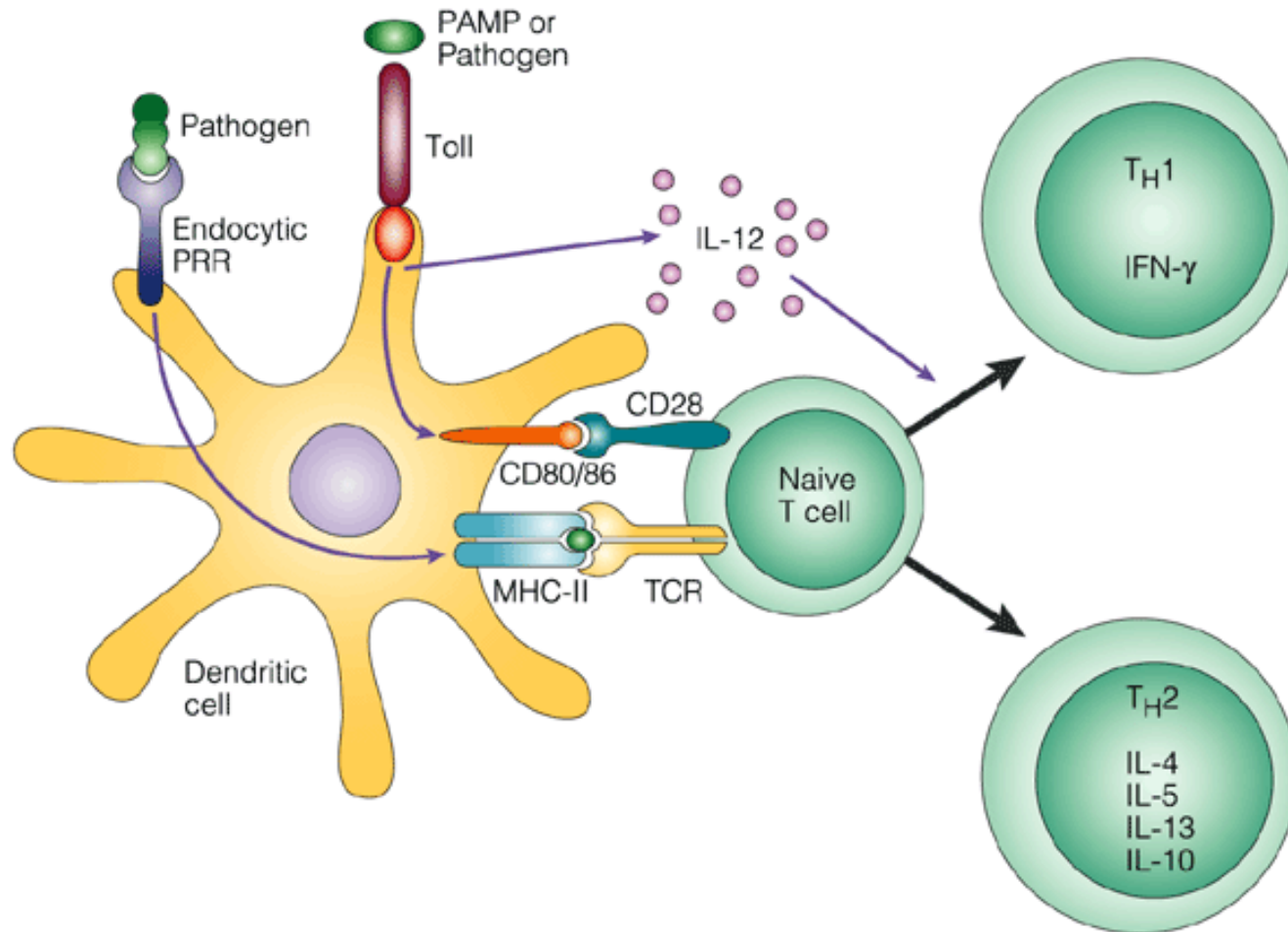
Signalizace receptory PAMPS

- TLR (stejně jako signalizace cestou IL-1R) vede k aktivaci signalační dráhy → aktivace transkripčního faktoru NF κ B → transkripce několika desítek genů asociovaných s aktivací imunitního systému, především se zánětem.
- NOD receptory – aktivace inflamasomu → aktivace kaspázy 1 → proteolytické štěpení inaktivní formy IL-1 β a IL-18, tvorba IFN γ .

TOLL-LIKE RECEPTOR

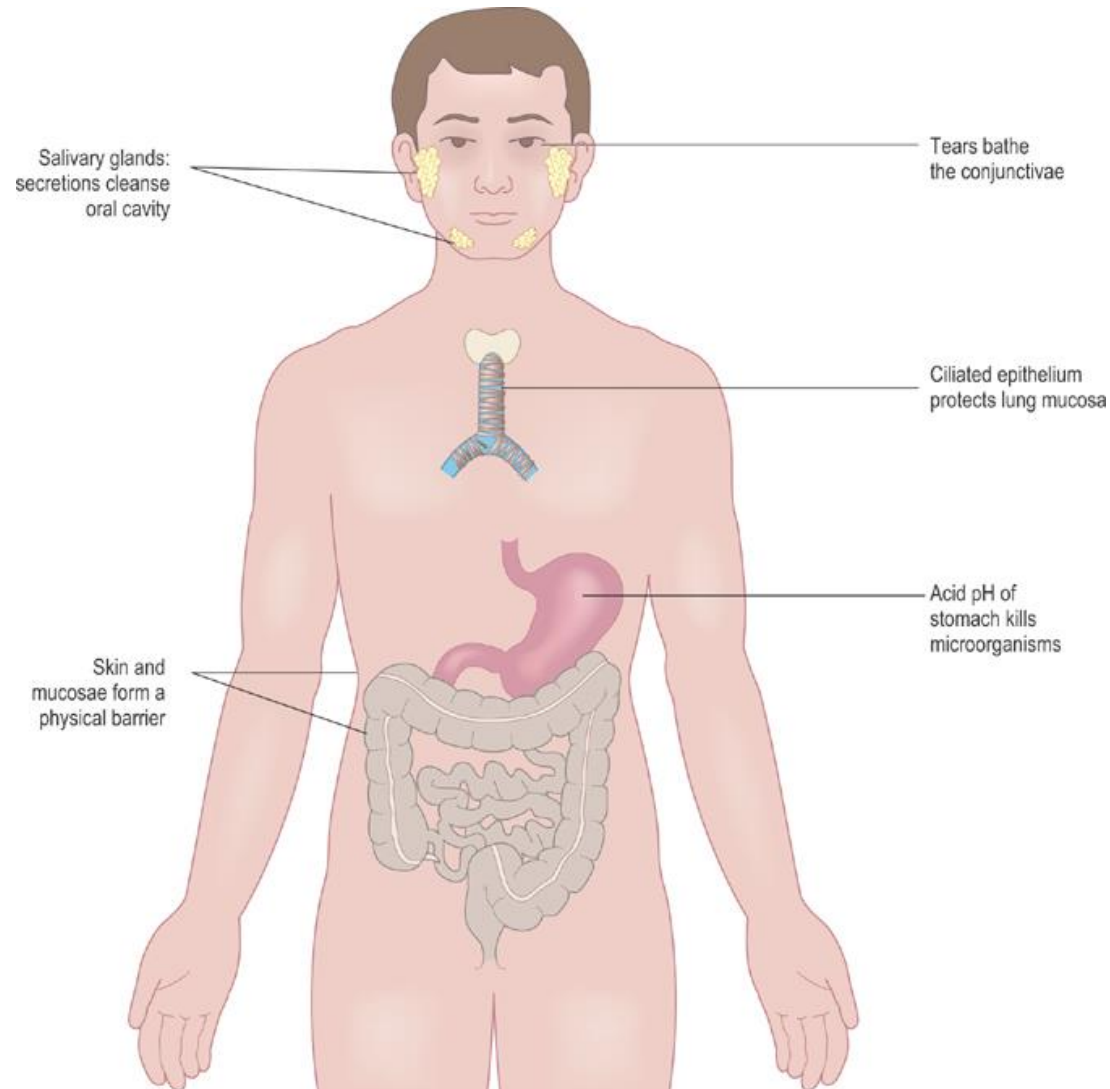

PAMP jsou důležité v aktivaci dendritických buněk

Nespecifické ochranné bariéry lidského těla

Epitelové buňky – první linie imunity

- Mechanická a chemická bariéra
- Pohyb řasinek
- Hlen –muciny
- Lysozym, fosfolipáza A,
- Defensiny (α , β)
- Surfaktantové proteiny (A,D)

Poznávání nebezpečí, poškození (PRR), uvolnění cytokinů, chemokinů, zánětlivých mediátorů-
ovlivnění imunitních reakcí

System vrozené imunity

Celulární složky

Epitelové buňky (antimikrobiální peptidy, cytokiny)

Mastocyty (farmakologicky aktivní)

Profesionální fagocyty (neutrofilní leukocyty, mononukleární fagocyty)

NK buňky (natural killer)

Dendritické buňky (prezentace antigenů)

Innate lymphoid cells

System vrozené imunity

Humorální složky

Mikrobicidní faktory (lysozym, defensiny, kathericidiny a další)

Histamin, eikosanoidy

Komplementový systém

Pentraxiny (CRP, SAP, PTX3)

Kolektiny (MBL, SP-A, SP-B), Fikoliny

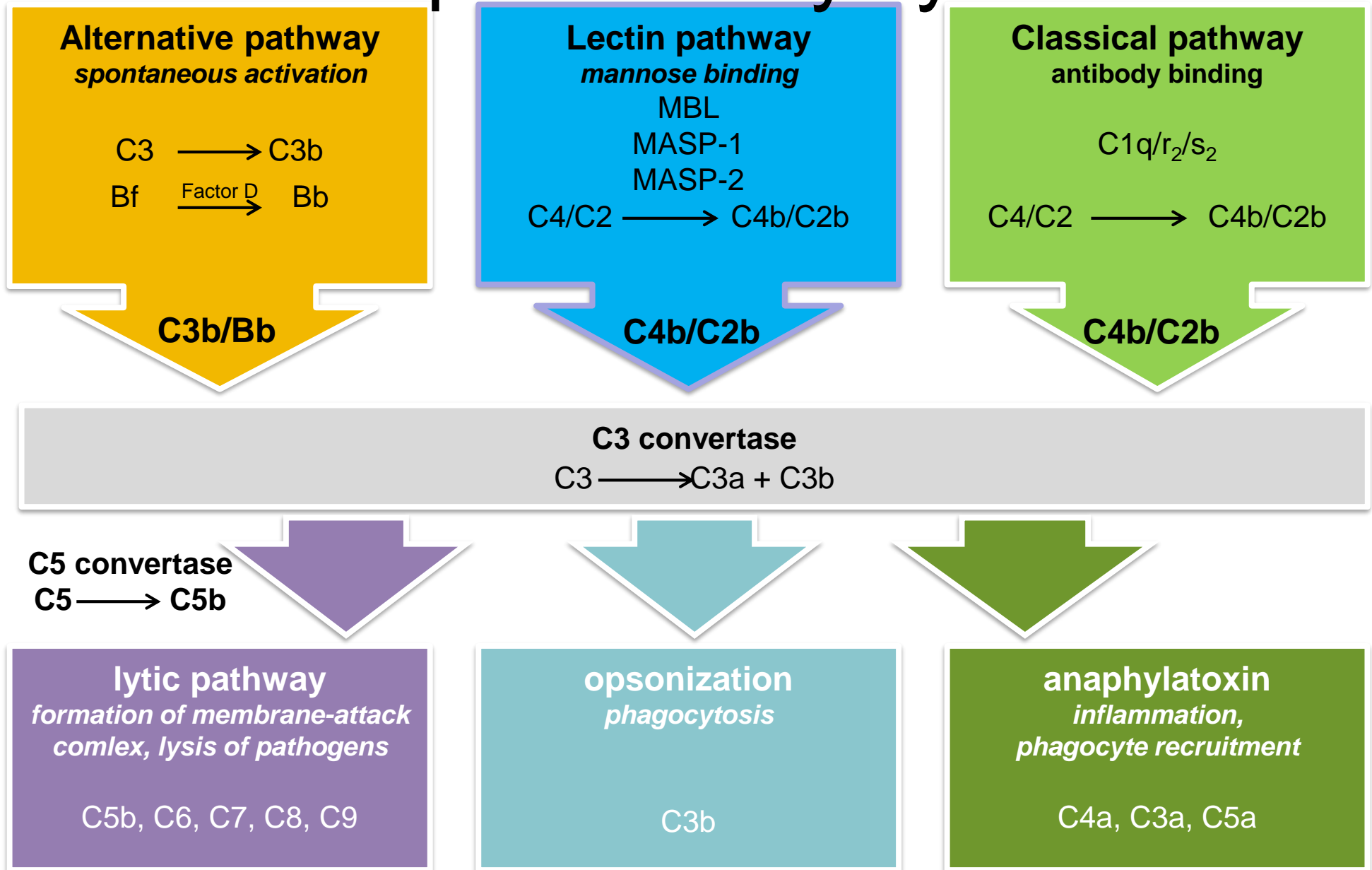
Cytokiny (Interferony α, β, γ , $\text{TNF}\alpha$, IL-1, IL-6, chemokiny)

Komplementový systém

Všeobecná charakteristika aktivace komplementového systému

- Jednotlivé složky jsou v plazmě přítomny v inaktivní formě, jsou aktivovány svým proteolytickým štěpením.
- Štěpí se na menší část (označovaná jako a) a větší část (označovaná jako b).
- Obvykle část b má také proteolytickou aktivitu, část a zajišťuje další funkce C-systém (chemotaxi, prozánětlivý efekt).
- Složky C6-C9 nejsou štěpeny, pouze se vzájemně váží na sebe.

Komplementový systém

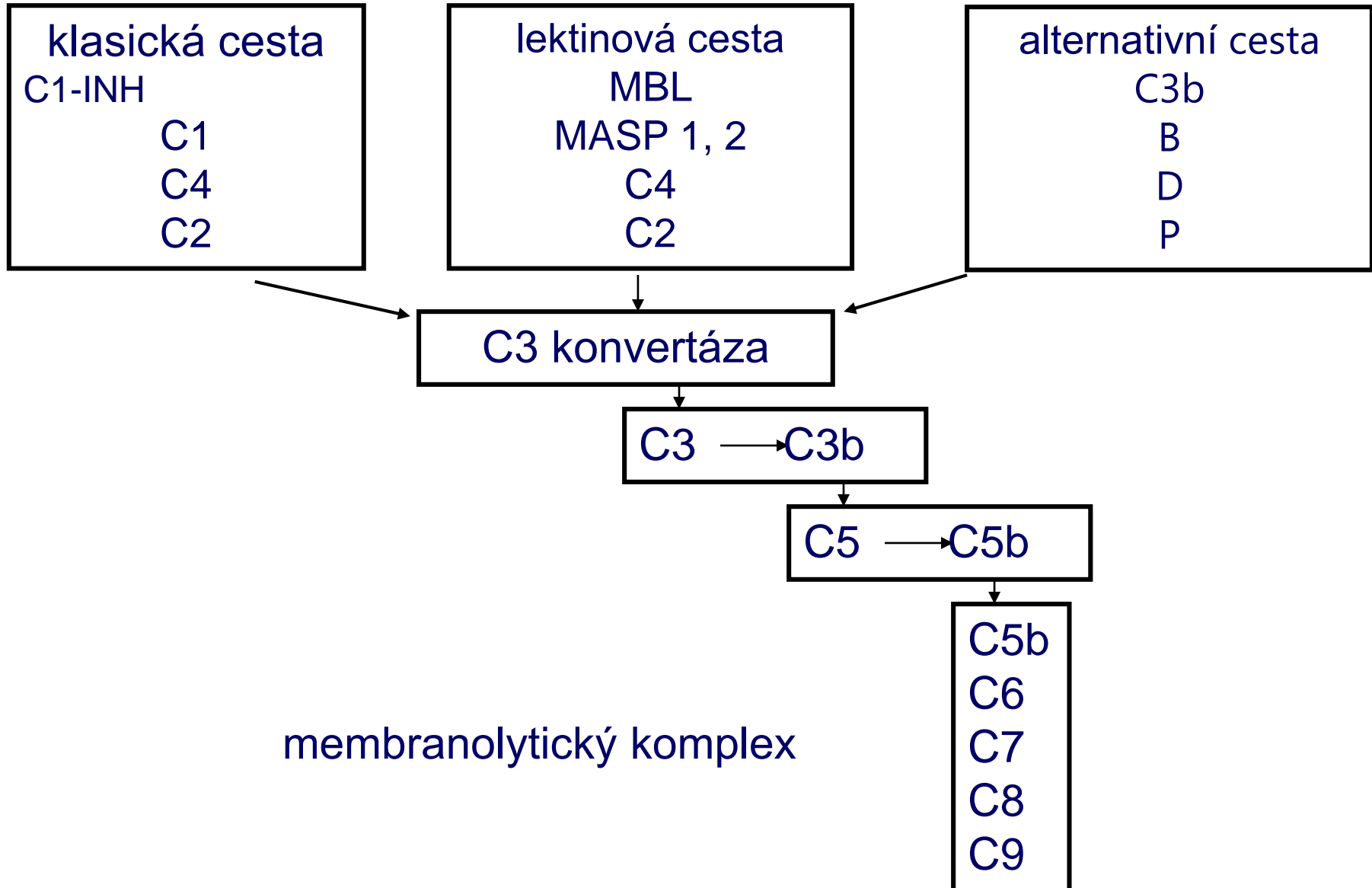

Aktivace komplementového systému

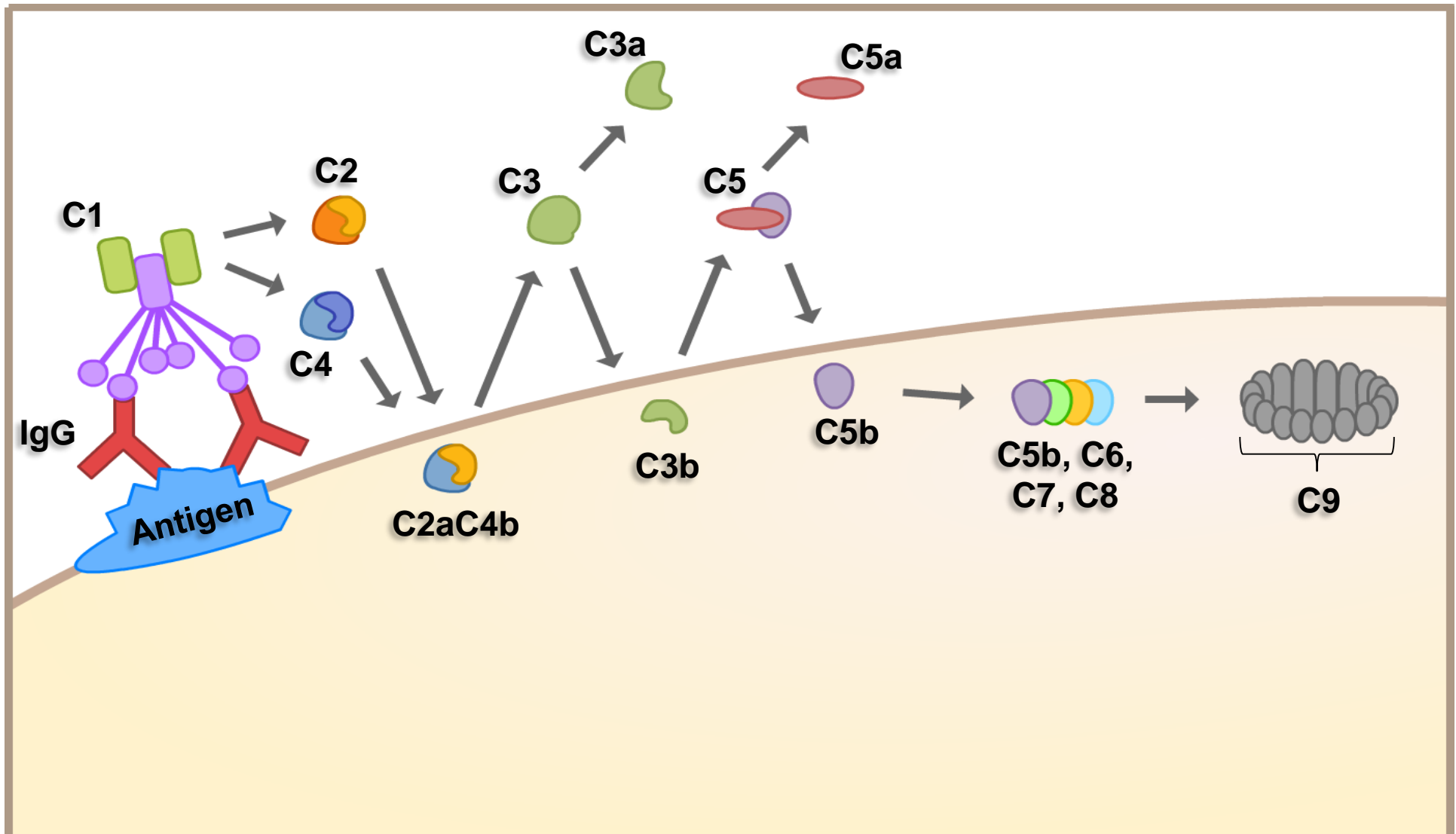
- Klasická cesta:
  - Komplexy IgG-antigen, IgM-antigen,
  - C-reaktivní protein
- Alternativní cesta
  - Lipopolysacharid G- bakterií
  - Buněčná stěna některých bakterií
  - Buněčná stěna kvasinek (zymozan)
  - Agregovaný IgA
- Lektinová cesta
  - Manóza a další sacharidy

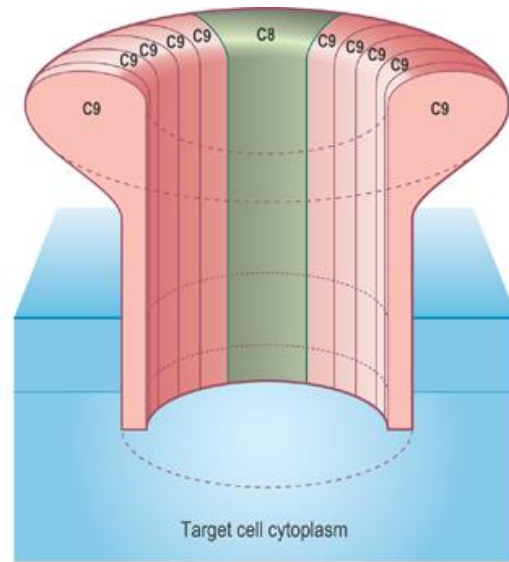
Aktivace komplementu

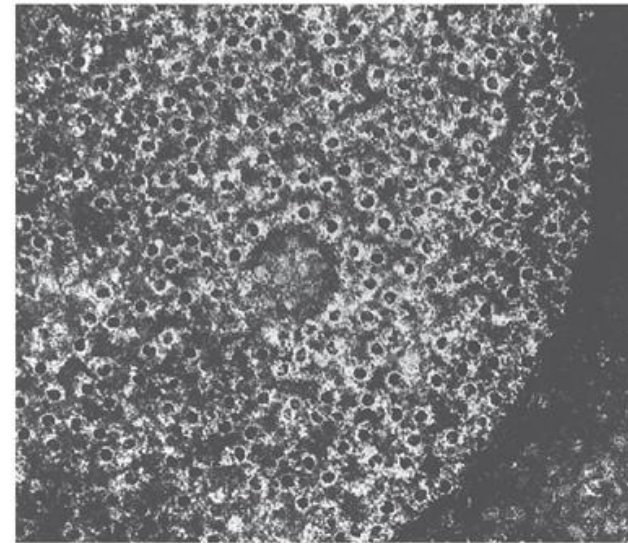
Aktivace klasické cesty komplementového systému

Účinek C9 na buněčnou membránu

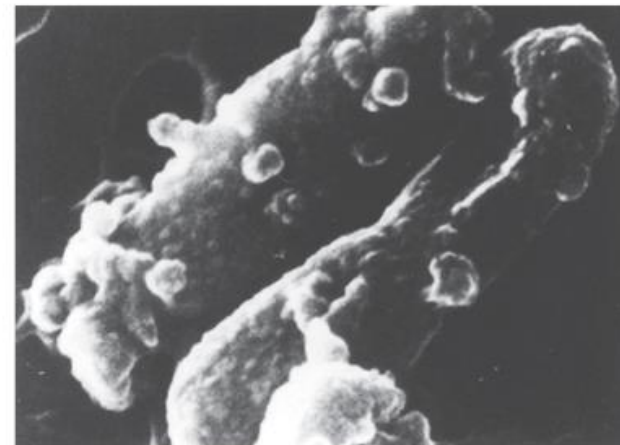
(a)

(b)

(c)

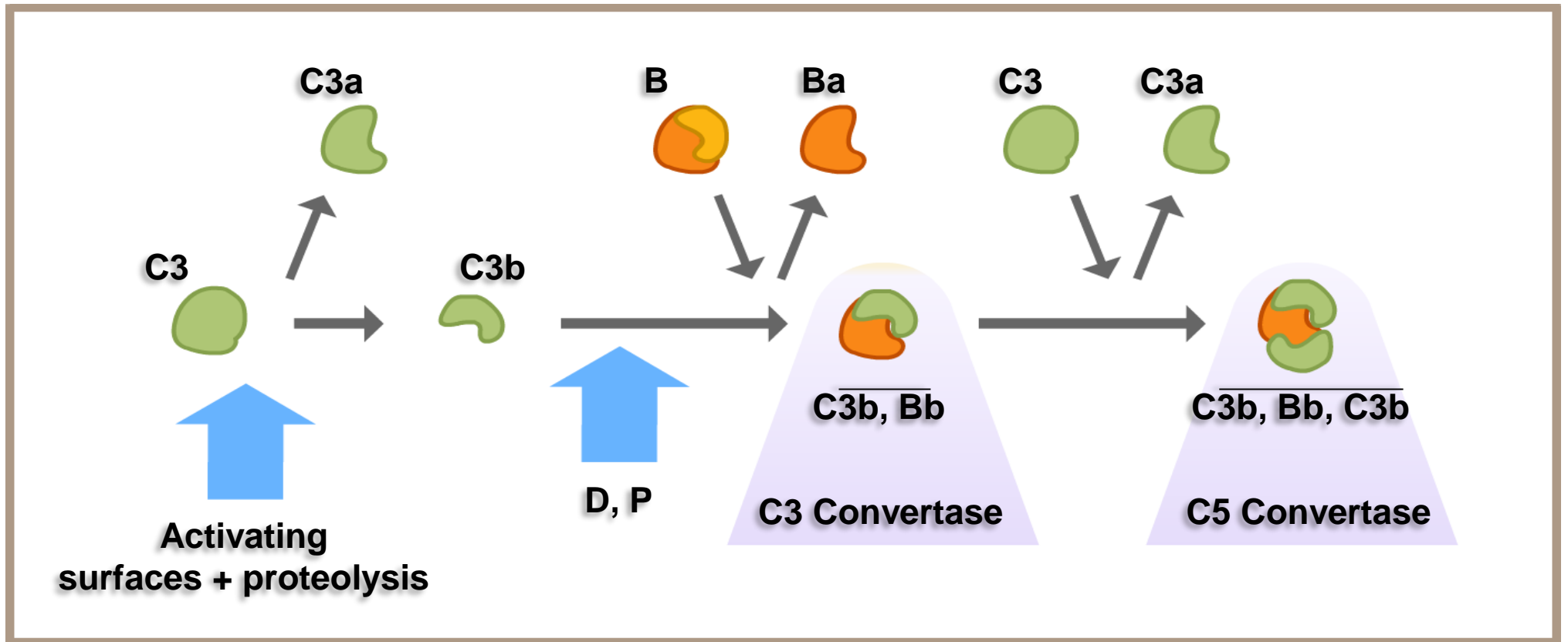

(d)

Alternativní cesta aktivace komplementového systému

- Iniciována spontánní aktivací C3 na povrchu některých bakterií (např vlivem LPS) nebo kvasinek (např vlivem zymozanu)
- Aktivována složka B
- Stabilizace komplexu se účastní složky D a P (properdin)
- Vzniká alternativní C3 konvertáza (C3bBb)

Aktivace alternativní dráhy komplementového systému

Lektinová (třetí) cesta aktivace komplementového systému.

- Manózu vážící lektin (MBL) se váže na některé polysacharidy buněčných povrchů.
- Navázaný MBL aktivuje C2 a C4.
- MBL je polymer skládající se ze tří podjednotek.
- Některé polymorfismy exonu i promotoru vedou k velmi nízké hladině („deficitu“) MBL (5-10% populace).
- Většina osob s deficitem MBL nemá žádné imunodeficitní příznaky.

Regulace aktivity komplementového systému

- Plasmatické faktory
  - Klasická cesta – zejména C1-INH (deficit vede k hereditárnímu angioedému).
  - Alternativní cesta – faktor H (polymorfismy vázány na vznik makulární degenerace sítnice, mutace u části pacientů s hemolyticko-uremickým syndromem), faktor I
- Faktory vázané na buňky:
  - CD59 (brání polymerizaci C9), CD55 (DAF - decay accelerating factor) - inaktivuje C4b a C3b, CD46 – zabraňuje vazbě C3 na buňky.

Biologické funkce aktivovaných složek komplementového systému

- lýza buněk (mikroorganismů) (MAC)
- opsonizace (C3b)
- chemotaxe (C5a, C3a)
- prozánětlivá aktivita (C3a, C5a)
- přenos imunokomplexů (C3b, C4b)
- regulace paměťové odpovědi (C3b, C3d)

Biologické efekty aktivovaného komplementového systému

- C9 - cytolytický effect
- C3b - opsonizace
- C3a, C5a – anafylotoxiny, histaminoliberace
- C5a - chemotaxin

Patogenetický význam komplementového systému

- **Deficity složek klasické a alternativní cesty** – náchylnost k bakteriálním infekcím, sklon k systémovým autoimunitním chorobám.
- **Deficit C1-INH:** hereditární angioedém.
- **Mutace regulačního faktoru H** – některé formy atypického hemolyticko-uremického syndromu.
- **Některé polymorfismy faktoru H jsou** vázány s makulární degenerací retiny.
- Paroxysmální noční hemoglobinurie – je způsobena **mutací genu PIG-A** - tento gen kóduje protein potřebný k vytvoření membránové struktury vážící CD 55 a CD 59 - ty chrání chránící membránu před lytickým účinkem komplementu.

Komplementový systém a klinická medicína

- Sledování hladiny složek C- systému (C3 a C4) v rámci monitorace zánětlivého procesu, zejména u systémových imunokomplexových chorob (třeba SLE).
- Monoklonální protilátka proti C5 – **eculizimab** – je používána k léčbě atypického hemolyticko-uremického syndromu, paroxysmální noční hemoglobinurie, je zkoušena u dalších stavů s aktivací komplementového systému.
- Substituce C1 INH je využívána v terapii atak hereditárního angioedému.

Lysozym

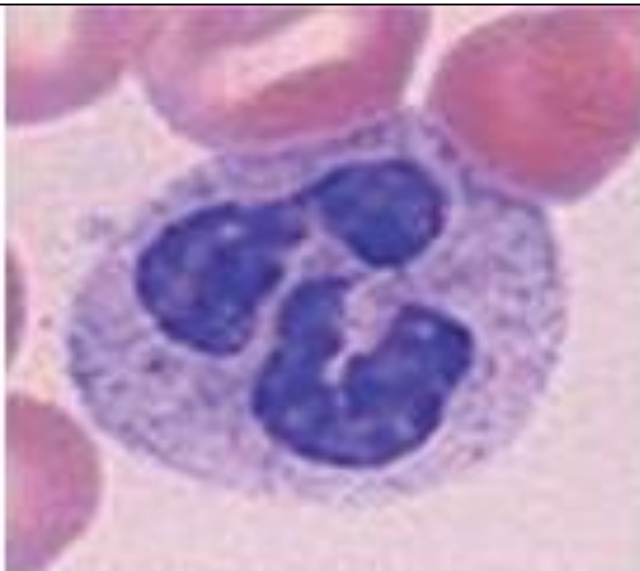
- Enzym katalyzující rozklad polysacharidových řetězců v buněčných stěnách G+ bakterií.
- Přítomen v granulích granulocytů, plazmě, sekretech

Defensiny

- Malé (18-45 aminokyselin) kationické proteiny, bohaté na cystein.
- Polypeptidy účinné proti řadě bakterií, plísní ale i některým virům.
- Jsou produkovány především neutrofilními granulocyty a epiteliálními buňkami.
- Nacházejí se v řadě extracelulárních tekutin, včetně např. mateřského mléka.
- Hlavním mechanismem je porušení integrity buněčné membrány, včetně tvorby pórů v membráně.
- Dělí se na skupiny defensinů α a β .

Fagocytóza

Polymorfonukleární granulocyt

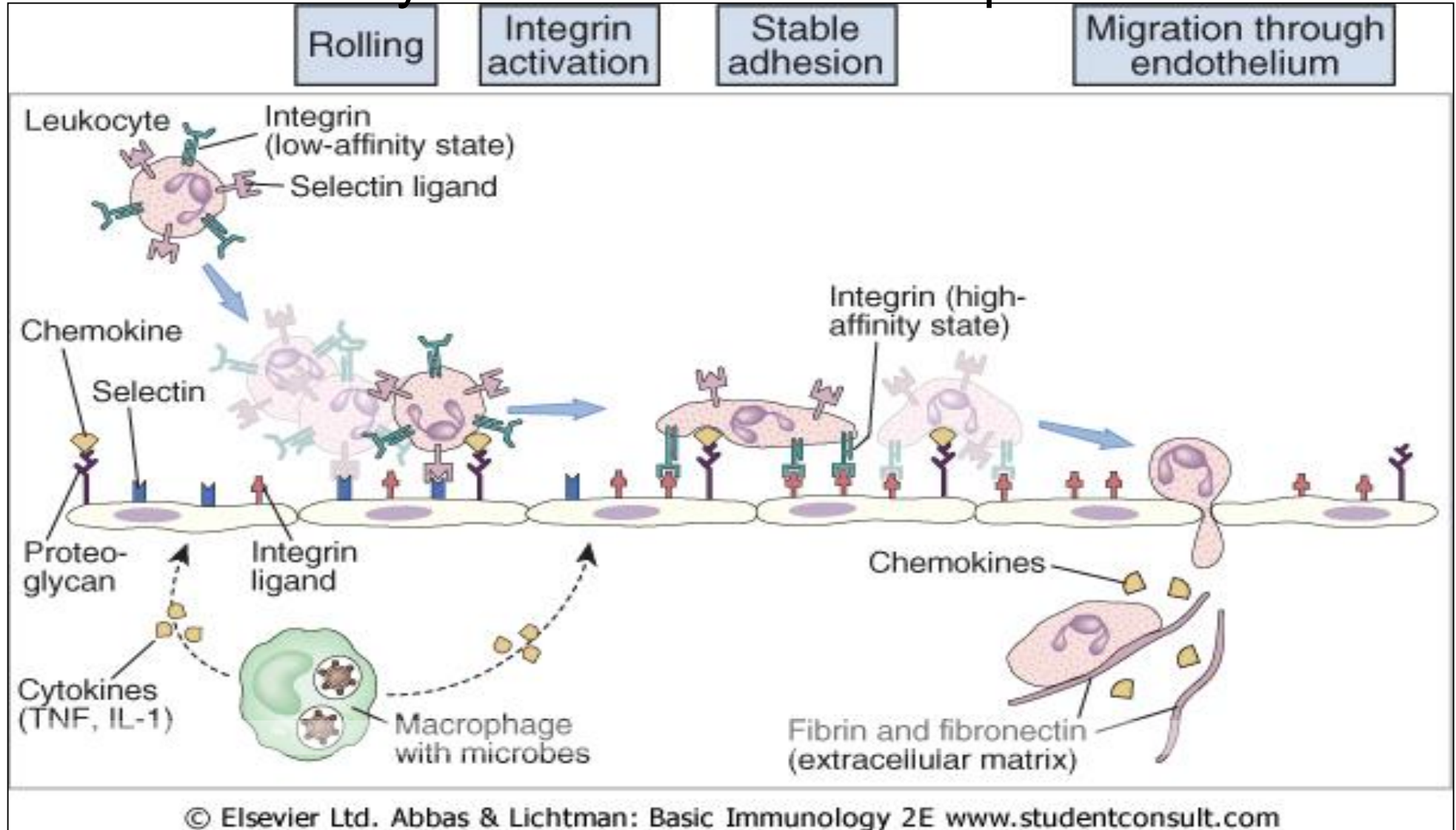
© Elsevier Ltd. Abbas & Lichtman: Basic Immunology 2E www.studentconsult.com

Profesionální fagocyty imunitního systému

- Granulocyty – neutrofilní, částečně i eozinofilní
- Monocyty makrofágy:
  - Kupfferovy buňky,
  - Mikroglie
  - Osteoklasty
  - Makrofágy sleziny, alveolů, vazivové tkáně, sinusů..
- Dendritické buňky (neaktivované)

Interakce leukocytů s endoteliem při přechodu leukocytu z cévy do extravaskulárního prostoru

Dvě fáze interakce mezi fagocyty a cévní stěnou

- Rolling – reverzibilní interakce daná vazbou mezi endoteliálními **selektiny** a jejich ligandy na povrchu leukocytů (např sialyl-Lewis^x)
- stabilní vazba – vytváří se po aktivaci prozánětlivými faktory. Je dána interakcí mezi leukocytárnými **integriny** a jejich ligandami na endoteliích – např. ICAM-1.

Leukocyte adhesion deficiency (LAD)

- Velmi vzácné primární poruchy fagocytózy (primární imunodeficience)
- Příčinou je porucha interakce granulocyt-endotelie.
- LAD-I je působen deficitem intergrinů (β -2 integriny)
- LAI-II porucha sialyl-Lewis^x
- Závažné nekrotizující flegmonosní záněty, poruchy hojení ran, porucha odhojování pupečníku
- Granulocyty nejsou přítomny v exudátu, naopak v cirkulaci je výrazná granulocytóza.

Natalizumab

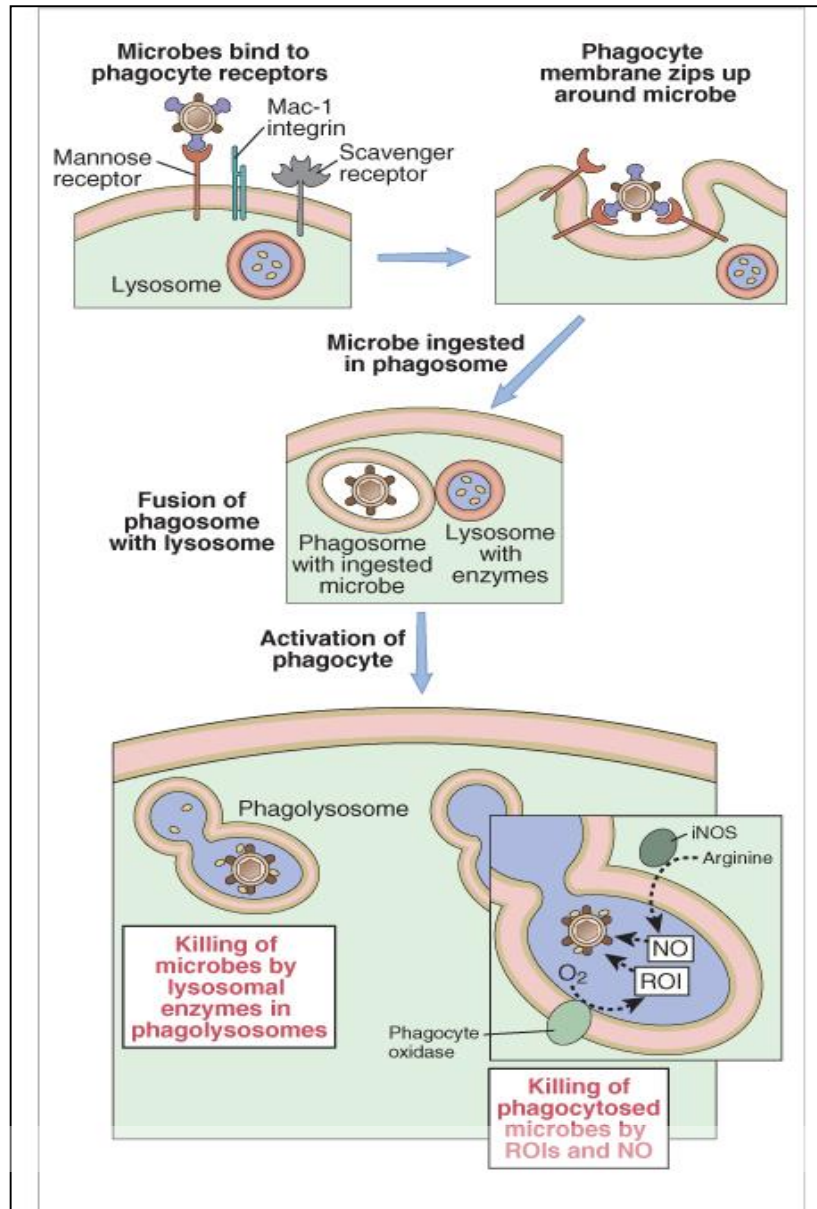
- Humanizovaná monoklonální protilátka vážící se na α_4 integrin (ten se váže se na integrinový receptor VCAM-1).
- Dochází k blokaci adheze a následného přestupu leukocytů (hlavně T-lymfocytů) do extravaskulárních prostor.
- Využíváno v léčbě roztroušené mozkomíšní sklerózy, nově i Crohnovy choroby.

Chemotaxiny

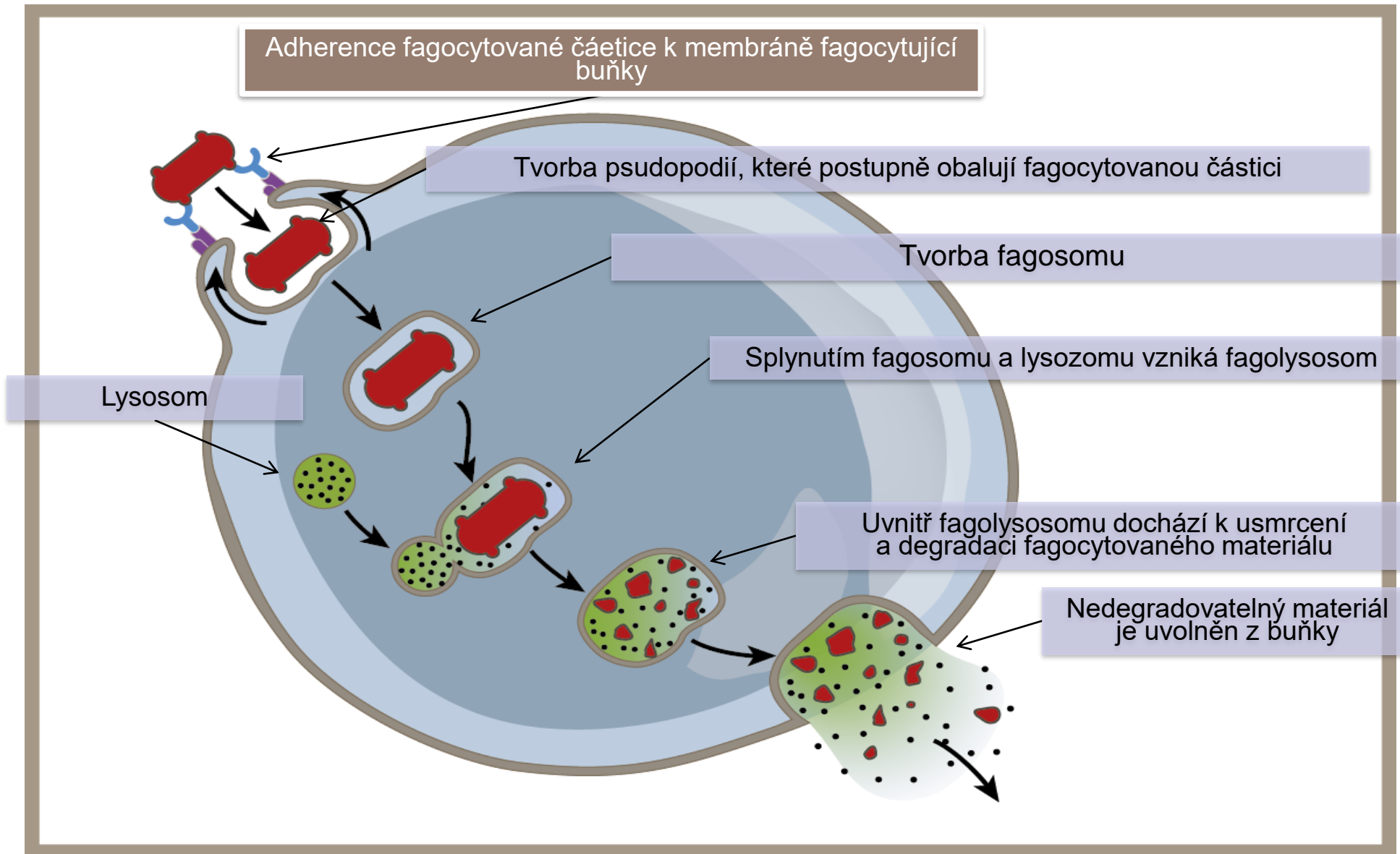
- Produkty rozpadu buněk
- C5a
- IL-8, IL-1
- Leukotrieny
- Destičky aktivující faktor (PAF)

Opsoniny

- Látky zlepšují adhezi fagocytující buňky k fagocytované částici.
- Specifické: IgG, (IgM pouze nepřímo aktivací komplementového systému)
- Nespecifické: C3b, fibronectin, CRP, MBL.....

Jednotlivá stadia fagocytózy

Zabíjecí mechanismy fagocytujících buněk

- Reaktivní metabolity kyslíku (H_2O_2 , hydroxylový radikál ($\cdot\text{OH}$), superoxidový aniont (O_2^-), singletovaný kyslík ($\cdot\text{O}_2$)
- Reaktivní dusíkové metabolity (NO , NO_2)
- Hydrolázy: proteázy, lipázy, DNAsy
- Nízké pH
- Lysozym
- Lactoferin
- Defenziny – antimikrobiální polypeptidy

Přirození zabíječi (NK buňky)

- Morfologicky se jedná o velké granulované lymfocyty (LGL).
- Vznikají v odlišné linii než T a B- lymfocyty.
- Nově jsou řazeny mezi innate lymphoid cells (ILC).
- Rozpoznání cílové buňky je antigen nespecifické. Záleží na vzájemném poměru aktivačních a inhibičních signálů na povrchu cílové buňky.
- Nejdůležitějším negativním signálem stimulace **KIR – killer inhibitory receptors**.
- Nejdůležitějším ligandem KIR je exprese (nepozměněných) HLA-I antigenů na povrchu cílové buňky.
- Aktivační stimuly: například adhezivní (např. lektiny), receptor FcγIII receptor (CD16).

Přirození zabíječi (NK buňky)

aktivační receptory poznávají proteinové a sacharidové struktury patogenů na povrchu terčových buněk a neklasické molekuly MHC

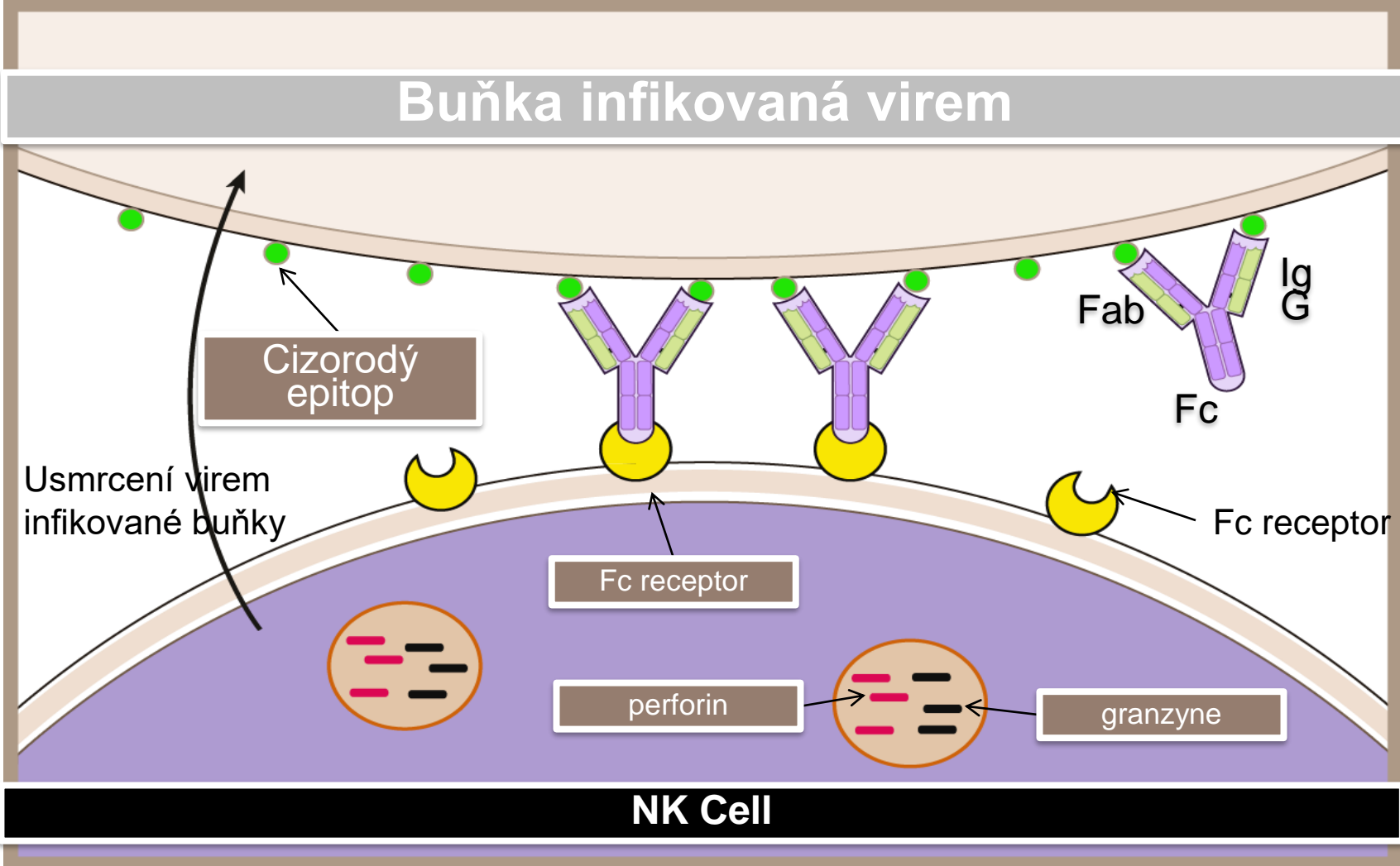
inhibiční receptory poznávají klasické molekuly MHC I bez ohledu na identitu peptidů, které jsou na ně vázány

geny, které ovlivňují funkci NK, jsou shluknuty na chromosomu 12 („natural killer gene complex – NKC“)

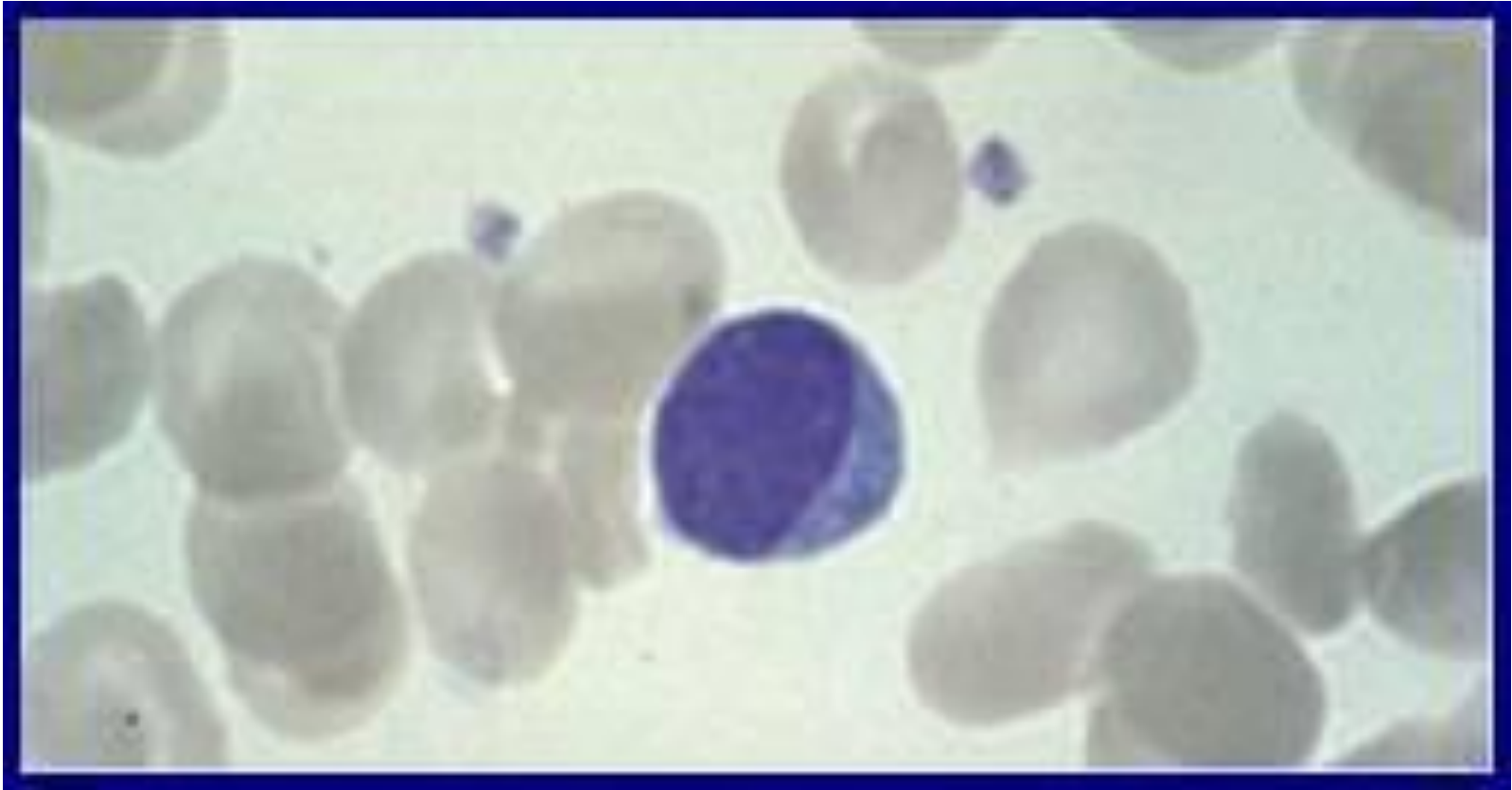
Přirození zabíječi (NK buňky)

- NK buňky jsou namířeny zejména proti nádorovým a viry infikovaným buňkám.
- Vrchol odpovědi NK-buněk je již během několika hodin po primární infekci jako součást indukované vrozené imunitní reakce
- Mechanismy cytotoxicity jsou stejné jako u Tc lymfocytů.
- Důležitým stimulačním cytokinem je IL-12 (jako produkt aktivovaných makrofágů) IFN- α , β , IL-2, IL-18
- Jsou důležitým zdrojem prozánětlivých cytokinů – IFN γ , IL-3, TNF- α

Antibody dependent cellular cytotoxicity (ADCC)

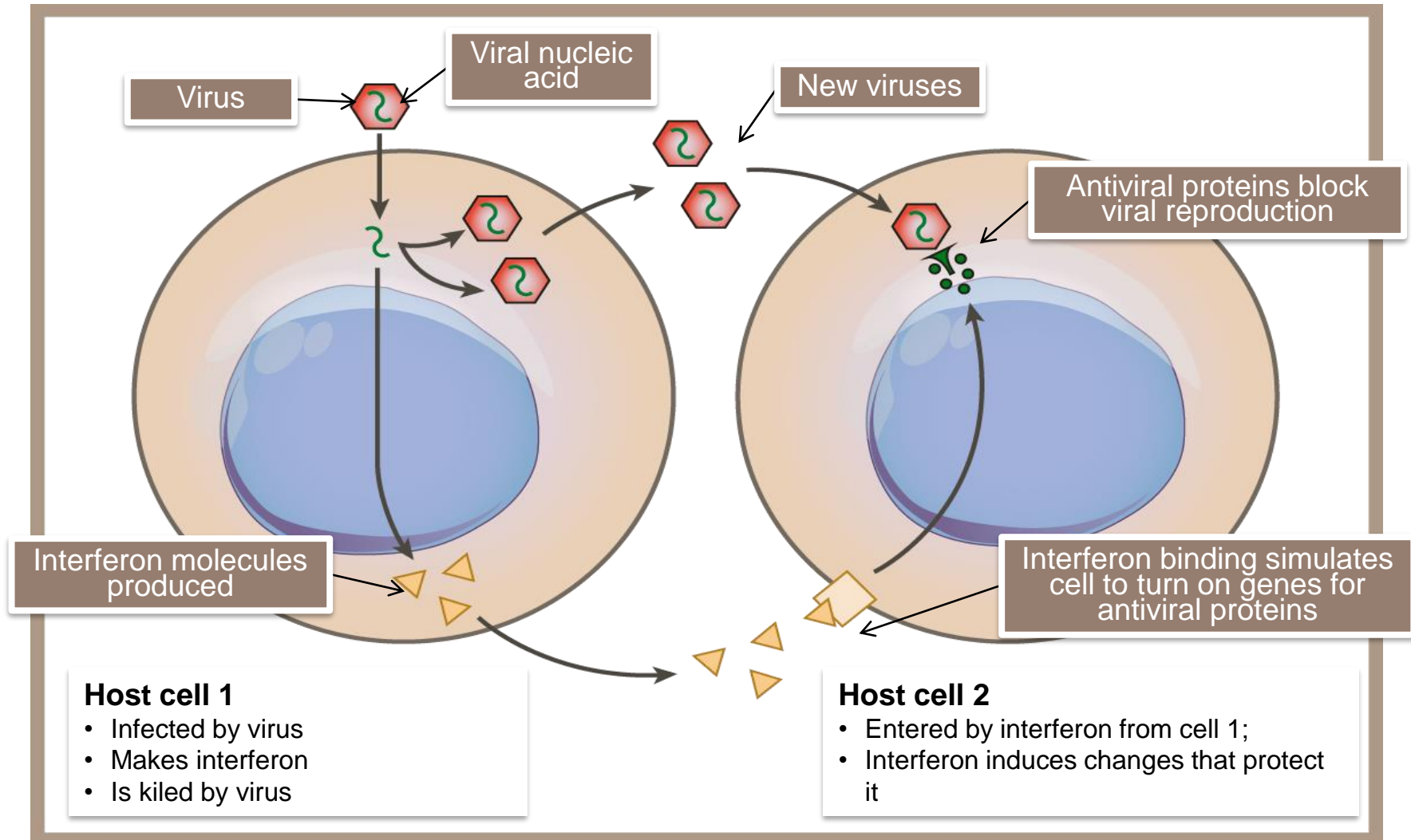
Large granulated lymphocyte

Interferony (IFN)

- Typ 1: IFN α , IFN β – jsou produkována některými buňkami infikovanými viry (hlavně fibroblasty, granulocyty). V cílové buňce inhibují virovou replikaci.
- Typ 2 - „Imunní“: IFN γ : produkován aktivovanými T_H1 buňkami, NK buňkami, způsobuje především aktivaci makrofágů.
- Interferony 3. typu - IFN λ – podobné IFN-I

Mechanismus účinku interferonu

Antivirový efekt interferonů typu 1

- Vazba na specifický receptor (heterodimer) infikovaných i dosud zdravých buněk.
- Aktivace řady protivirvých mechanismů:
  - IF-2 proteinkináza – fosforyluje (tím deaktivuje) iniciační faktor IF-2 – nutný pro proteosyntézu.
  - 2'5' oligoadenylát syntetáza – aktivace ribonukleáz štěpících virovou RNA.

Innate lymphoid cells (ILC)

- Vznikají ze společného lymfoidního prekurzoru.
- Nemají antigen-specifické receptory.
- Nejsou aktivovány v lymfoidních orgánech ale přímo v tkáních (kůže, sliznice...).
- Po různých aktivačních stimulech produkují řadu cytokinů.
- Odpověď je rychlá, nedochází ke klonální expanzi.

Innate lymphoid cells (ILC)

- NK buňky – tvorba IFN- γ , TNF- α
- ILC1 – transkripční faktor T-bet, produkce IFN- γ , TNF- α (analog TH1)
- ILC2 – transkripční faktor GATA3, produkce IL-5, IL-13, IL-6 (analog Th2)
- ILC3 – transkripční faktor ROR γ C, tvorba IL-17, IL-22 (analog Th17)

Zánět

ZÁNĚT

- **Základní obranná reakce organismu na infekční i neinfekční podněty, vedoucí k poškození buněk, tkání, orgánů.**
- **Součást efektorových mechanismů adaptivní imunity.**
- **Zánětlivá reakce je primárně prospěšná. Pokud je dysregulována, způsobuje poškození lokálně i celkově.**
- ***Zánětlivá dráha:***
induktory – sensory – mediátory

ZÁNĚT

Fyziologický účel:

Obrana hostitele proti infekci

Reparace poškozené tkáně

Adaptace na stres, obnovení homeostázy

Zánět (akutní)

- Jedná se o rychlou odpověď organismu na poškození tkání nebo infekci
- Hlavní roli hrají složky nespecifické imunity
- Hlavní události v místě zánětu
  - Vznik vasoaktivních a chemotaktických látek, často produktů aktivace komplementového systému.
  - Zvýšený přítok krve do místa zánětu.
  - Příliv zánětotvorných buněk, zejména granulocytů a makrofágů.
  - Zvýšená cévní permeabilita vede k přechodu bílkovin do extravaskulárních prostorů.

ZÁNĚT

Induktory:

exogenní:

mikrobiální (PAMP, faktory virulence)

nemikrobiální (alergeny, iritancia, cizí materiály, toxické sloučeniny)

endogenní:

signály ze stresovaných, malfunkčních, poškozených tkání, produkty rozkladu extracelulární matrix (DAMP)

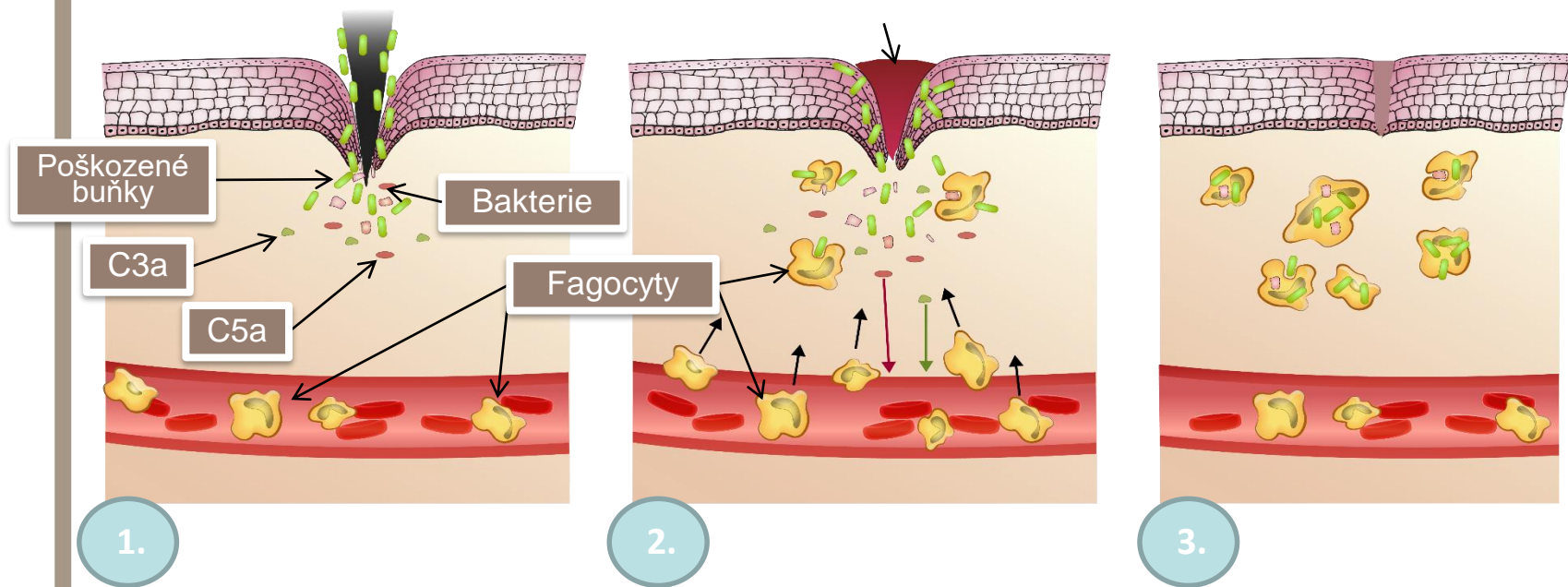

Iniciace zánětlivé odpovědi

Poškození buněk a aktivace komplementu vede k uvolnění chemotaktických a vasoaktivních substancí a přílivu krve do místa poškození

Histamin způsobuje zvýšenou permeabilitu kapilár a následný průnik fagocytujících buněk

Fagocytující buňky ničí bakterie, mrtvé buňky a buněčnou drť, což postupně vede k tkáňové reparaci

Lokální mediátory zánětu

- Produkty kininového systému, komplementového systému, koagulačního systému. Obvykle C3a a C5a hrají velmi důležitou roli.
- Vasoaktivní aminy – histamin, serotonin - uvolněné z poškozených buněk, stimulovaných mastocytů.
- Metabolity kyseliny arachidonové leukotrieny, prostaglandiny 5-HETE
- Platelet activating factor
- Produkty mononocytů, neutrofilů: IL-1, TNF- α , IL-6, IL-18, chemokiny, NO,
- Produkty aktivovaných lymfocytů - TNF- α , IL-6, IFN- γ , chemokiny

Celkové příznaky zánětu

- Vznikají zejména pod působením IL-1, IL-6, TNF- α
- Teplota
- Únava, ospalost, ztráta chuti k jídlu
- Laboratorní známky: leukocytóza, zvýšená FW, zvýšené hladiny reaktantů akutní fáze, snížené hladiny železa a zinku v plazmě.

Proteiny akutní fáze

- Jejich hladina se zvyšuje v dob akutního zánětu
- Jsou produkovány hlavně játry pod vlivem IL-1, IL-6, TNF- α
- Nejznámější a diagnosticky nejčastěji využívaný: C-reaktivní protein (CRP)
- Další: součásti komplementového systému, alfa-1-antitrypsin, sérový amyloid A, fibrinogen...

C-reaktivní protein

- Váže se na fosfatidylcholin buněčných membrán.
- Aktivuje klasickou cestu komplementu, působí opsonizačně.
- Produkován po zánětlivém stimulu zejména játry.
- Rychlý vzestup (1-2 dny), poločas kolem 24 hodin – je dobrým monitorem zánětlivého procesu.
- Hladiny jsou zvýšeny při infekčních (hlavně bakteriálních) ale i neinfekčních zánětech (operace, úraz, infarkt myokardu...!)

ZÁNĚT (chronický)

Patologické následky:

Zánětlivé poškození tkání, autoimunitisace,
systémová zánětlivá reakce.

Fibrosa, metaplasie, růst tumoru.

Změna homeostatického nastavení,
autoinflamace

AUTOINFLAMACE

patologický důsledek dysregulace zánětlivé reakce

Skupina onemocnění, kdy dysregulace zánětlivé odpovědi vede nejčastěji ke vzniku periodických horeček a dalších příznaků asociovaných se zánětlivou odpovědí.

Nejznámější je středozevní periodická horečka.

V současné době jsou známy desítky dalších onemocnění způsobených poruchou regulace inflammasomu, receptorů pro zánětlivé cytokiny, tvorby zánětlivých cytokinů a dalších genů účastnících se zánětlivé reakce.

Nejdůležitější léky využívané k tlumení zánětlivých procesů

- Nesteroidní antiflogistika (antirevmatika): kyselina acetylosalicylová, paracetamol...
- Glukokortikoidy
- Antimalarika
- Monoklonální protilátky proti prozánětlivým cytokinům a adhezivním molekulám.